

Observatori de
DESENVOLUPAMENT ESTRATÈGIC
a Catalunya

Documents de Prospectiva i Estratègia

Número 4
Febrer 2003

**BASES CONCEPTUALS PER A UN
DESENVOLUPAMENT COMARCAL
SOSTENIBLE**

Per Jon Gabiña
Director de SWPI

**Generalitat
de Catalunya**

La sèrie de documents de prospectiva i estratègia és una iniciativa de l'Observatori de Desenvolupament Estratègic a Catalunya (ODECAT) i el Pla Governamental CAT 21 de la Generalitat de Catalunya. El seu objectiu és el d'impulsar un procés de reflexió prospectiva i estratègica d'abast territorial per al país en un horitzó de futur. Aquesta iniciativa neix del convenciment profund que davant dels formidables canvis als que estem assistint, cal fomentar la reflexió a mig i llarg termini, que fugi de les conjuntures del moment.

El Departament de la Presidència no comparteix necessàriament les opinions expressades pels autors d'aquests treballs.

[http:// www.odecat.net](http://www.odecat.net)

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència
Pla Governamental CAT 21

<http://www.gencat.net/cat21>

ÍNDEX

1. Introducció	4
2. El desenvolupament comarcal en una època de globalització	5
3. Cap a unes comarques sostenibles dins d'una Europa sostenible	9
4. Les comarques, les seves empreses i el Desenvolupament Sostenible (10 REFLEXIONS EN CLAU DE SOSTENIBILITAT)	20
5. El desenvolupament sostenible i la seva construcció a partir del local i/o comarcal.....	35
6. El misteri de promoure el desenvolupament.....	38
7. Treballar en clau de xarxa.....	44
8. El desenvolupament sostenible és també apostar per un futur en clau de llibertat	50

INTRODUCCIÓ

L'aplicació de la prospectiva estratègica a la planificació local i comarcal tot plegat ha començat. Respon a la necessitat de veure amb més claredat i menys dubtes el futur de cada població en un món carregat d'incerteses i on els efectes de les mutacions constitueixen gairebé un mal endèmic. "No hi ha vents favorables -deia Sèneca fa gairebé vint segles- per a aquell que no sap on vol anar".

D'altra banda, la reflexió prospectiva en el si d'una població constitueix una fita i una ocasió única per superar les limitacions i les contradiccions que ens planteja el curt termini i implicar els ciutadans a tots els nivells, aportar una indispensable presa de consciència sobre la necessitat imperiosa d'adoptar postures rupturistes amb el passat insostenible, modificar els hàbits i comportaments inerts i encarar les transformacions que s'esdevenen.

Cada ciutadà, cada institució, cada empresa és còmplice amb els polítics a la recerca per obtenir el millor futur per al seu propi poble. Tan sols ha de recolzar la seva condició d'expert, a nivell local, en les tècniques de la prospectiva estratègica perquè cristal·litzin les seves competències innates d'estratega. No necessita, en absolut, recórrer a uns pretesos experts que li il·luminin un futur en què ell es considera un actor passiu i per al qual no s'ha espremut la seva voluntat d'ésser. Gràcies a la planificació prospectiva participativa, les nacions, els territoris, les ciutats, els pobles i les comarques poden alliberar-se de la tirania de l'atzar i d'una manera de fer que oblida que el futur és, en gran mesura, fruit de la nostra voluntat.

1. EL DESENVOLUPAMENT COMARCAL EN UNA ÈPOCA DE GLOBALITZACIÓ

Avui dia, malgrat l'evidència que la globalització predomina en la nostra societat contemporània, es presta més atenció al desenvolupament local perquè la mobilització des de baix, des de l'àmbit comarcal o local, és decisiva, atès que els governs nacionals són incapaços, pel seu compte, de vèncer les inèrcies insostenibles del passat i les pressions dels lobbies o grups de pressió, obsessionats per mantenir els seus privilegis a costa de brindar-nos un món insolidari i insostenible.

Els enfocaments de les persones i institucions sobre el procés de planificació comarcal poden classificar-se en dos grans grups: el d'aquells dirigents polítics els punts de vista dels quals no qüestionen el paradigma actual de desenvolupament, i el dels que qüestionen l'esmentat paradigma i pretén encarar el futur instal·lant-se en un de nou on preval l'auge dels intangibles i una economia solidària i de baix consum de carboni.

En el primer d'aquests grups es situa el punt de vista predominantment econòmic i d'inserció competitiva. Conseqüentment, moltes persones i institucions, governamentals i no governamentals, que es dediquen al desenvolupament local i/o comarcal treballen amb la idea d'un desenvolupament econòmic comarcal.

Promoure el desenvolupament local no és quelcom nou. Més aviat és una idea antiga que ara es veu reforçada, paradoxalment, pel procés de globalització en curs, el qual va creant necessitats de formació d'identitats i, en conseqüència, de diferenciació de sectors i de localitats.

En alguns casos les comarques són fins i tot opcions en el mercat, ja que es mercantilitzen llurs localitats i activitats principals en el sentit que es veuen obligades a vendre certs productes típics. Un petit actor pot entrar en el mercat globalitzat, capaç de promoure l'artesà del Ripollès, els productes de Baviera o els de la Rioja Alabesa, i fer que es valori i es reconegui la seva peculiaritat.

Com hem dit, aquesta dinàmica és la imposada predominantment per l'economia. Per a aquesta visió del desenvolupament local s'ha de fomentar una estratègia que posicioni avantatjosament determinats espais socio-

territorials en el mercat globalitzat i amb un alt grau de dependència sobre les àrees metropolitanes. Prèviament, cal que existeixi un àmbit econòmic globalitzat que permeti als emprenedors productius situar-se en localitats determinades.

A més, sembla que les nostres demandes d'eficiència i eficàcia per al sistema productiu exigeixen, en certa mesura, una reafirmació de la dimensió local. En primer lloc, la rigidesa i alhora la flexibilitat requerides pel nou paradigma tecnològic. En segon, la diversificació socio-espacial dels mercats i dels factors de producció necessaris per al funcionament d'un sistema complex de consumidors, productors, treballadors, infraestructures, i règims normatius diferents que, pel fet de ser-ho, poden encaixar en diverses parts del mateix sistema, tot evitant que la convergència de múltiples disputes en un mateix àmbit global indiferenciat impliqui l'esgotament de les possibilitats econòmiques.

En tercer lloc, ens trobem amb la descentralització dels processos de gestió, ja que una economia cada vegada més oligopolitzada contrauria immenses dificultats de coordinació. En aquest cas, no falten teòrics que afirmen que les causes de la diferenciació espacial són el producte de la lògica desigual que segueix la dinàmica econòmico-financera i de l'aprofundiment de la divisió geogràfica del treball.

Diferenciació és sinònim, en aquest cas, de competència i desigualtat, on l'important és oferir millors condicions per atreure o retenir noves inversions que freqüentment s'expressen per mitjà de l'antagonisme i de l'exclusió dels uns respecte dels altres, que al final produeix guanyadors d'una banda i perdedors de l'altra.

Aquest enfocament que emfatitza al màxim el paper del factor econòmic en els processos de desenvolupament local i/o comarcal, tot considerant-lo el seu principal determinant, es situa en l'extrem d'aquell grup que no qüestiona els patrons actuals de desenvolupament local.

Aquest enfocament tampoc es qüestiona si els patrons actuals de producció i de consum són compatibles amb la vida de les futures generacions. Tampoc no s'inquieta pel fet de dubtar si el creixement econòmic pot augmentar simultàniament pel seu compte el nombre de rics i de pobres i mantenir o eixamplar les distàncies entre ells.

Tampoc no sospita que la renda i la riquesa romandran concentrades en unes poques mans, tret que el poder i el coneixement es democratitzin. Així mateix,

hem de subratllar que aquests enfocaments, encara que minoritaris, constitueixen un exemple extrem d'aquells punts de vista que no consideren necessari reformular el paradigma actual de desenvolupament local.

La majoria dels enfocaments que, de manera subjectiva, no qüestionen el paradigma actual de desenvolupament insostenible no són tan extrems. És cert que emfasitzen el factor econòmic quan reconeixen que existeix un nou fenomen econòmic, produït per la globalització en curs, que pot i ha de venir acompanyat per una nova organització econòmica que respongui a les exigències de canvi estructural i que explori les potencialitats locals tot promovent la distribució del progrés tècnic i productiu en una era postfordista. Però la major part d'aquests enfocaments cerquen instruments per a la humanització d'algunes conseqüències deshumanitzades del paradigma de desenvolupament que no es qüestionen explícitament. Els esmentats enfocaments explicitats en nombrosos plans comarcals i/o locals pretenen fomentar un tipus de creixement econòmic que aprofiti amb major eficàcia els recursos endògens existents en una comarca determinada, tant per crear empreses i infraestructures com per millorar la qualitat de vida de la població allà resident.

Feliçment, cada vegada hi ha més dirigents i ciutadans que, d'una manera més responsable i transcendental, adopten enfocaments situats en el grup que mostra una altra concepció del desenvolupament local i/o comarcal. Són enfocaments que no desconsideren la necessitat de desenvolupar el local des d'un punt de vista econòmic, ni tampoc les exigències i les possibilitats del mercat - en l'àmbit local, regional, nacional i global-, però que no subordinen a l'economia totes les dimensions del desenvolupament. En conseqüència, no consideren que la racionalitat del mercat hagi d'orientar tots els esforços de promoure el desenvolupament local.

Aquests enfocaments més sistèmics qüestionen el paradigma actual de desenvolupament local i consideren necessari repensar-lo. Aquests nous enfocaments es van anar formant a partir de la integració de diverses contribucions, que van des de l'experiència de comunitats alternatives, tot passant pel moviment socioambiental, fins a les anomenades associacions de ciutadans.

El desenvolupament local també pretén assumir la necessitat d'integrar, avui dia, múltiples esforços organitzats per tal de desenvolupar relacions econòmiques cooperatives, la tecnologia apropiada, l'agricultura orgànica, la salut holística, l'espiritualitat i les relacions personals, i el canvi de paradigmes i cap a for-

mes democràtiques més participatives de gestió política, administrativa i de control social. Potser, la contribució més significativa a la formació dels nous enfocaments del desenvolupament local que qüestionen l'actual paradigma de desenvolupament -sobretot els paradigmes insostenibles de producció i de consum encara vigent- provingui de l'àrea ambiental.

Des del Club de Roma fins a Johannesburg 2002 i passant per Rio, s'han introduït al llarg de trenta anys diversos components nous a les reflexions sobre el desenvolupament que podem sintetitzar mitjançant el concepte general de sostenibilitat. En aquestes tres últimes dècades s'han desenvolupat nombroses experiències de comunitats alternatives, de reflexions i de pràctiques puntuals sobre un altre tipus de desenvolupament, ambientalment segur i eco-socialment equilibrat, un desenvolupament capaç de generar les condicions per a la sostenibilitat de la nostra pròpia societat humana en el marc d'un nou contracte social i d'un nou "contracte natural".

En l'actualitat i sobretot en la UE, aquests enfocaments han gaudit d'una àmplia difusió i suport. Ja no es tracta d'un tema dominat pels anomenats "ecologistes" o ambientalistes, per tota una generació d'economistes heterodoxos i altres teòrics i per una centena d'investigadors que buscaven o busquen una alternativa a l'"economia del creixement". Tanmateix, és cert que aquests teòrics van cercar un canvi en la visió de l'economia que, a més del volum de producció, adoptés altres criteris, com la qualitat de vida, tot substituint la "lògica" intraeconòmica per una definició ètica de les prioritats.

2. CAP A UNES COMARQUES SOSTENIBLES DINS D'UNA EUROPA SOSTENIBLE

"El desenvolupament sostenible és aquell que satisfà les necessitats actuals sense posar en perill la capacitat de les generacions futures de satisfer les seves pròpies necessitats". -Comissió mundial per al desenvolupament del medi ambient ("Comissió Brundtland"), 1987.

El desenvolupament sostenible és un objectiu d'abast mundial. La Unió Europea és molt conscient que ha d'exercir un paper fonamental per aconseguir-ho, tant a Europa com a escala planetària, el que requerirà una àmplia acció internacional. Per complir aquesta responsabilitat, la Unió Europea i els altres signataris de la "Declaració de Rio" de les Nacions Unides (1992) es van comprometre, en la 19ena sessió especial de l'Assemblea General de les Nacions Unides de 1997, a elaborar estratègies en aquest sentit per a la Cimera Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible de 2002.

Així doncs, en coherència amb els compromisos contrets a la reunió d'Hèlsinki de desembre de 1999, el Consell Europeu va convidar la Comissió Europea a "elaborar una proposta d'estratègia a llarg termini que integri polítiques de desenvolupament sostenible des del punt de vista econòmic, social i ecològic, i que haurà de presentar-se al Consell Europeu el juny de 2001".

De resultes d'aquest acord, la Comissió Europea ha elaborat una Proposta titulada: *Desenvolupament Sostenible a Europa per a un millor món: Estratègia de la Unió Europea per a un Desenvolupament Sostenible*, que va ser ratificada al Consell Europeu de Guttenberg (Suècia) el mes de juny de l'any 2001.

El repte era tremend i inevitable i implicava una visió més àmplia a llarg termini. En efecte, fa uns anys, a Lisboa, el Consell Europeu va definir un nou objectiu estratègic per a la Unió: *"convertir-se en l'economia del coneixement més competitiva i dinàmica del món, capaç d'un creixement econòmic sostenible amb més i millor ocupació i una major cohesió social"*.

El Consell Europeu d'Estocolm va decidir que l'estratègia de la Unió Europea per a un desenvolupament sostenible ha de completar aquest compromís polític i basar-se en el mateix, tot incloent una dimensió mediambiental. Es reconeix d'aquesta manera que, a llarg termini, el creixement econòmic, la cohesió social i

la protecció del medi ambient han d'anar de la mà. El desenvolupament sostenible ofereix a la Unió Europea una visió positiva a llarg termini d'una societat més pròspera i justa i que promet un medi ambient més net, segur i sa - una societat que permeti una major qualitat de vida per a nosaltres i per als nostres fills i néts. Per aconseguir-ho a la pràctica és necessari que el creixement econòmic recolzi el progrés social i respecti el medi ambient, que la política social sostingui els resultats econòmics i que la política ambiental sigui rendible.

Desvincular el deteriorament ambiental i el consum de recursos del desenvolupament econòmic i social, requereix una reorientació profunda de les inversions públiques i privades cap a noves tecnologies respectuoses amb el medi ambient. L'estratègia per a un desenvolupament sostenible hauria de ser un catalitzador per als responsables polítics i l'opinió pública durant els pròxims anys, i una força motriu per a la reforma institucional i els canvis en el comportament de les empreses i dels consumidors.

Uns objectius clars, estables i a llarg termini crearan les expectatives i condicions necessàries perquè les empreses inverteixin amb confiança en solucions innovadores i creïn nous llocs de treball d'alta qualitat. Per plasmar aquesta visió ambiciosa en actes polítics concrets, la Comissió va proposar una estratègia centrada en un nombre limitat de problemes que suposin amenaces greus o irreversibles per al benestar futur de la societat europea:

Principals amenaces al desenvolupament sostenible

- Les emissions de gasos d'efecte hivernacle produïdes per l'activitat humana estan provocant un escalfament global. És probable que el canvi climàtic generi més episodis meteorològics extrems (huracans, inundacions), amb serioses implicacions per a les infraestructures, els béns arrels, la salut i la naturalesa.
- Existeix un greu perill per a la salut pública a causa de nous virus resistents als antibiòtics en algunes malalties i per la possibilitat que els milers de productes químics que s'utilitzen en l'actualitat tinguin efectes a més llarg termini; les amenaces a la seguretat alimentària creixen de forma preocupant.
- Un de cada sis europeus viu en situació de pobresa. La pobresa i l'exclusió social tenen efectes directes gravíssims per a les persones, que poden reflectir-se en mala salut, suïcidis o desocupació persistent. La càrrega de la

pobresa recau de forma desproporcionada en mares i dones grans que viuen sense companyia. S'observa així mateix en la pobresa una marcada tendència a la repetició: el problema sol romandre en una família durant diverses generacions.

- Tot i l'alegria que representa la major esperança de vida, la combinació d'aquesta amb un baix índex de natalitat farà que el consegüent envelliment de la població amenaci el ritme del creixement econòmic i la qualitat i sostenibilitat financera dels règims de pensions i de sanitat pública. En molts Estats membres, en el període 2000-2040, les despeses podrien augmentar fins a assolir un 8% del PIB.
- La pèrdua de biodiversitat a Europa s'ha accelerat de forma dràstica en les últimes dècades. Les poblacions de peixos en aigües europees voregen el col·lapse. Els volums de residus creixen de forma constant a un ritme major que el PIB. L'erosió i el declivi de la fertilitat afecten la viabilitat d'algunes regions rurals.
- La congestió en el transport ha augmentat ràpidament i està arribant a la paralització total. Això afecta per damunt de tot les zones urbanes, que també es veuen afectades per problemes de degradació dels barris centrals, expansió de l'extraradi i concentració de bosses de pobresa i exclusió social. Els desequilibris regionals en la Unió Europea continuen sent un problema preocupant.

Molt poques d'aquestes tendències insostenibles són noves i s'han intentat corregir des de diversos nivells del govern i de la societat. Diverses iniciatives, com el Programa 21 local, han demostrat ser eficaces a l'hora d'assolir un consens per al canvi a escala local, però fins avui aquests esforços només han obtingut un èxit limitat, ja que resulta molt difícil canviar les polítiques establertes i les pautes de comportament adquirides i aportar respostes conjuntes de forma coordinada.

Així doncs, per contrarestar aquestes tendències insostenibles i assolir la visió que ofereix el desenvolupament sostenible, es necessita: una actuació urgent; un liderat polític amb compromisos clars i àmplies mires; un enfocament nou en la formulació de polítiques; una àmplia participació, i una responsabilitat inter-

nacional. Cal una actuació urgent. Ha arribat el moment d'afrontar els reptes de la sostenibilitat.

Moltes de les tendències que amenacen el desenvolupament sostenible es deuen a opcions passades en matèria de tecnologies de producció, pautes d'utilització del terra i inversions en infraestructura que difícilment poden capgirar-se en un termini reduït. Si bé és cert que els principals efectes de les pèrdues de biodiversitat, de la resistència creixent als antibiòtics o del canvi climàtic poden no produir-se fins i tot transcorreguts molts anys, aleshores pot resultar impossible o molt costós resoldre'ls.

És essencial el liderat polític. Serà necessària una comunicació política sòlida per efectuar els canvis que requereix el desenvolupament sostenible. Tot i que no hi ha dubte que el desenvolupament sostenible serà benèfic per al conjunt de la societat, aquest pot donar lloc a un joc difícil de concessions i compromisos entre interessos contradictoris. Hem d'afrontar aquestes decisions oberts i de manera honrada. Els canvis en l'actuació política hauran de fer-se de forma justa i equilibrada, i no s'haurà de permetre que els interessos sectorials prevalguin sobre el benestar del conjunt de la societat.

Nou enfocament en la formulació de polítiques. Malgrat que la Unió Europea disposa d'una àmplia gamma de polítiques per tractar els aspectes econòmics, ambientals i socials de la Sostenibilitat, la coordinació en el moment de la seva aplicació ha estat insuficient. Sovint, les accions per assolir els objectius d'una política impedeixen d'avançar en d'altres iniciatives, mentre que les solucions als problemes solen estar a les mans de responsables polítics d'altres sectors o d'altres nivells de govern, fet que explica moltes de les tendències insostenibles a llarg termini. A més, la falta d'una perspectiva coherent en aquest llarg termini implica una concentració excessiva en els costos a curt termini i insuficient en la possibilitat d'assolir en un futur situacions en les quals totes les parts puguin sortir guanyant.

L'actuació ha de ser de tots i a tots els nivells. Molts dels canvis necessaris per refermar el desenvolupament sostenible només podran efectuar-se amb èxit a escala comunitària. Hi ha exemples clars en àmbits polítics en els quals Catalunya té una competència jurídica exclusiva o en els quals la integració dels mercats europeus pot suposar la ineficàcia de les actuacions individuals dels Estats membres. En altres casos, serà adequada l'actuació dels governs nacionals, regionals o locals. En qualsevol cas, si bé és cert que les autoritats públi-

ques han d'exercir un paper fonamental a l'hora de facilitar un marc clar i a llarg termini, correspondrà en definitiva als ciutadans i a les empreses adoptar els canvis d'actitud i tecnologia necessaris per assolir el desenvolupament sostenible.

Un soci responsable en un món global. Molts dels reptes de la sostenibilitat presenten aquest aspecte i requereixen una resposta a escala mundial. El canvi climàtic i la biodiversitat en són dos exemples obvis. La Comissió creu que els països desenvolupats han de ser líders en el camí cap al desenvolupament sostenible i demana a la resta de països desenvolupats que acceptin les seves responsabilitats. La Comissió entén que la Unió Europea hauria de començar per ordenar casa seva per prendre el liderat internacional i com a primer pas cap a la sostenibilitat mundial, i atès que la producció i el consum de la Unió Europea tenen un impacte més enllà de les nostres fronteres, també hem de garantir que totes les nostres polítiques contribueixin a les perspectives de desenvolupament sostenible a escala mundial.

Per respondre a aquests desafiaments, la Comissió proposa una estratègia comunitària en tres parts:

1. Una sèrie de propostes i recomanacions transversals a fi de millorar l'eficàcia de l'actuació política i de crear les condicions per al desenvolupament sostenible. Això significa cerciorar-se que les diferents polítiques es reforcen entre elles en lloc d'anar en direccions oposades.
2. Una sèrie d'objectius primordials i mesures específiques a escala comunitària per respondre als principals reptes del desenvolupament sostenible a Europa.
3. Passos per aplicar l'estratègia i examinar els avenços aconseguits.

Millorar la coherència de l'actuació política

El desenvolupament sostenible hauria de passar a ésser l'objectiu central de tots els sectors i de totes les polítiques. Així doncs, els responsables polítics haurien de determinar les possibles repercussions - positives o negatives - per als altres àmbits polítics i tenir-les en compte. Les avaluacions, amb el benentès que els riscos i la incertesa formen part de la vida, haurien de realitzar-se d'acord amb un enfocament més coherent i amb l'experiència que han adquirit molts

àmbits d'actuació política. El paper de la ciència i la investigació és ajudar a determinar la naturalesa dels riscos que correm per proporcionar-nos la base de les solucions i decisions polítiques que convé adoptar. Els responsables polítics tenen l'obligació de gestionar els esmentats riscos amb eficàcia i d'explicar clarament al públic la seva naturalesa i magnitud.

Necessitat d'actuar en una àmplia gamma de polítiques

Els principals desafiaments del desenvolupament sostenible afecten diversos àmbits polítics. Per tant, per a la seva resposta es necessita un enfocament global, transsectorial. Les reformes de les polítiques comunitàries vigents hauran de contribuir en la mesura d'allò que sigui possible als objectius estratègics de la Unió Europea en matèria de Desenvolupament Sostenible.

Limitar el canvi climàtic i incrementar l'ús d'energies netes

Objectius principals

- La Unió Europea complirà el compromís contret a Kioto. Tanmateix, Kioto només representa un primer pas. La Unió hauria de perseguir tot seguit l'objectiu de reduir les emissions a l'atmosfera de gasos d'efecte hivernacle en una mitjana de l'1% anual dels nivells de 1990, fins a l'any 2020.
- La Unió insistirà que els altres països industrialitzats compleixin les metes que es van decidir a Kioto. Es tracta d'un pas determinant per garantir l'esforç internacional de major calat fet fins ara per limitar l'escalfament global i adaptar-se als seus efectes.

Mesures a escala comunitària

- Adopció de la Directiva sobre fiscalitat dels productes energètics per a l'any 2002. En un termini addicional de dos anys, la Comissió proposarà metes ambientals més ambicioses en matèria de fiscalitat de l'energia, amb l'objectiu final d'una internalització total dels costos externs i una indexació dels nivells mínims d'imposts especials, almenys en funció de la taxa d'inflació.

- Eliminació progressiva de les subvencions a la producció i al consum de combustibles fòssils abans de l'any 2010. En el seu cas, adopció de mesures indirectes per contribuir al desenvolupament de fonts d'energia alternatives. Anàlisi de la conveniència de crear reserves de carbó i conservar un nivell mínim de producció subvencionada per raons de seguretat del subministrament, si ho requereix el manteniment de l'accés als recursos comunitaris de carbó. Tenir en compte la situació específica de determinats països candidats en els Tractats d'adhesió.
- Mesures per a la reducció de l'emissió de gasos amb efecte hivernacle en funció dels resultats del Programa Europeu sobre Canvi Climàtic. Concretament, la Comissió planteja una proposta per a la creació d'un sistema europeu de permisos negociables de CO2 per a l'any 2005.
- Els combustibles alternatius, inclosos els biocombustibles, haurien de representar almenys un 7% del consum de combustibles de cotxes i camions l'any 2010, i almenys un 20% l'any 2020.
- Actuació clara per reduir la demanda d'energia, per exemple mitjançant normes mínimes i requisits més estrictes sobre etiquetatge per als edificis i els aparells elèctrics, a fi de millorar l'eficàcia energètica.
- Més suport a la investigació, al desenvolupament i a la difusió de tecnologies sobre recursos energètics nets i renovables i energia nuclear més segura, especialment en allò referent a la gestió de residus nuclears.
- Respondre a les amenaces a la salut pública.
- Implementar una gestió més responsable dels recursos naturals.
- Millorar el sistema de transports i l'ordenació territorial.

Objectius principals

- Desvincular de forma significativa el creixement del transport del creixement del Producte Interior Brut per tal de reduir la congestió i altres efectes col·laterals negatius del transport.
- Aconseguir de transferir l'ús del transport per carretera a l'ús del ferrocarril, del transport navegable i del transport públic de passatgers, de tal manera que la quota del transport per carretera el 2010 no sigui superior a la de 1998 (any més recent del qual es disposa de dades).

- Fomentar un desenvolupament regional més equilibrat tot reduint les disparitats en l'activitat econòmica i mantenint la viabilitat de les comunitats rurals i urbanes, tal com recomana la Perspectiva Europea d'Ordenació Territorial.

Mesures a escala comunitària

- La Comissió proposarà un marc per a les tarifes de transport a fi de garantir que abans de l'any 2005 els preus dels diferents transports, inclòs l'aeri, reflecteixin els costos que suposen per a la societat.
- Aplicar l'any 2003 un marc que garanteixi, mitjançant el recurs a sistemes intel·ligents de transport, la interoperabilitat dels sistemes de pagament en el transport per carretera; fomentar el desenvolupament tecnològic per introduir la tarifació viària.
- Donar preferència a les inversions en infraestructura per a transport públic i ferrocarril, navegació interior, transport marítim de curta distància i operacions intermodals. En particular la Comissió proposarà, perquè s'adopti en el 2003, una revisió de les orientacions sobre les xarxes transeuropees de transport i fomentarà, en la inspecció a mig termini dels Fons Estructurals, una reducció marcada del percentatge financer concedit al transport per carretera.
- Millorar els sistemes de transport tot resolent el problema de les baules perdudes i creant mercats oberts i una cooperació a escala comunitària (per exemple, liberalització del ferrocarril, sistema de gestió del trànsit aeri). És previst que el Cel Únic europeu sigui una realitat l'any 2004.
- Fomentar el teletreball, tot accelerant les inversions en les pròximes generacions d'infraestructures i serveis de comunicacions.
- Impulsar el funcionament de l'Observatori en xarxa de l'ordenació del territori europeu (ORATE/ESPON) per definir una sèrie d'indicadors territorials que permetin analitzar els impactes regionals de les polítiques comunitàries.
- Avaluar la coherència de la delimitació per zones de les diferents polítiques comunitàries, tenint en compte els seus objectius (per exemple, NATURA 2000, regions rurals menys afavorides, zones subvencionables d'acord amb els Fons Estructurals o els ajuts estatals).

- Diversificar les fonts d'ingressos a les zones rurals, inclòs l'increment de la proporció de fons de la PAC destinats al desenvolupament rural.
- Fomentar les iniciatives locals per resoldre els problemes de les zones urbanes; elaborar recomanacions per a estratègies de desenvolupament integrat a les zones urbanes que a més siguin sensibles des del punt de vista ambiental.

És precisament en aquest context que assenyalem on s'ha d'establir la nostra proposta, en la qual cal demanar d'una banda la necessitat de canviar els mètodes de treball a l'hora d'encarar els problemes del Desenvolupament Sostenible i d'una altra, en el cas de Catalunya, les revisions a mig termini que ens permetin adaptar l'estratègia als canvis en les prioritats a llarg termini.

El Desenvolupament Sostenible és per naturalesa un objectiu a llarg termini. Si el balanç anual és important per mantenir l'impuls i alertar amb temps de les dificultats inesperades, centrar-se en excés en les evolucions a curt termini i en els detalls pot fer-nos perdre de vista el conjunt general. Així doncs, i d'acord amb la Comissió Europea, Catalunya i les seves comarques, anticipant-se fins i tot a l'Estat espanyol, haurien d'iniciar al més aviat possible el seu Pla relatiu al Desenvolupament Sostenible, en el qual hauria d'analitzar-se l'eficàcia de l'estratègia en la consecució del desenvolupament sostenible, ja que, amb el temps, la gravetat d'alguns problemes -o l'interès d'algunes mesures- pot variar i en poden sorgir de nous i més urgents.

En definitiva, i tal com assenyala la pròpia Proposta de la Comissió, els esforços de la Unió Europea per assolir el Desenvolupament Sostenible depenen en definitiva de la "propietat" compartida d'aquesta estratègia per ciutadans, empreses, la societat civil i les autoritats regionals i locals. Les perspectives d'acceptació pública de l'estratègia seran majors si es basen en un diàleg global amb els representants de la societat en sentit ampli.

Algunes Idees-Força

Com a idees-força, Catalunya i les seves comarques haurien d'assumir al seu torn que:

1. El Desenvolupament Sostenible hauria de considerar-se un objectiu global.
2. Necessita una visió positiva per al futur.

3. Ha de comptar, en matèria de plans comarcals, amb una estratègia que doni curs a les inversions a llarg termini.
4. Ha de centrar-se en les amenaces més urgents.
5. La resolució d'aquests problemes requereix un nou ordre del dia polític.
6. No actuar des d'ara pot resultar més costós que una acció que s'avançi en el temps.
7. És necessari un lideratge polític per adoptar mesures contundents.
8. Ha de dotar-se d'una actuació política basada en una visió coherent a llarg termini.
9. La solució al problema que suscita encarar un Desenvolupament Sostenible és una contribució de tots en solidaritat amb les futures generacions catalanes.
10. És fonamental que la Generalitat i els ens comarcals exerceixin un paper determinant a l'hora de crear marcs legals que impulsin la Sostenibilitat a Catalunya.
11. Actuar a casa permetrà d'assumir el lideratge internacional.
12. Han de modificar-se les polítiques actuals.
13. Totes les polítiques haurien de jutjar-se en funció de la seva contribució al Desenvolupament Sostenible.
14. Per a això, a Catalunya cal una informació més precisa, especialment per tenir en compte els riscos i les incerteses.
15. En la nostra estratègia haurem de comptar, amb el suport de la UE, d'uns preus reals (tot interioritzant externalitats) que fomentin els canvis en les actituds i en la tecnologia de manera que permetin els avenços en matèria de coneixement i innovació.
16. L'estratègia de desenvolupament comarcal haurà de comprendre una formulació més oberta de les polítiques, de manera que millori l'actuació i

permeti al seu torn la participació dels ciutadans i les empreses comarcals, ja que es necessitaran mesures concretes d'estricta aplicació per al compliment dels acords de la UE en matèria de Desenvolupament Sostenible.

17. L'estratègia comarcal passa per treballar de costat amb el conjunt de comarques i institucions catalanes i impulsar una política en l'àmbit de Catalunya amb la idea, però, que haurà de travessar les seves fronteres actuals, pel que seria convenient treballar també conjuntament amb d'altres territoris limítrofs, com les comarques franceses, per exemple.

18. El Desenvolupament Sostenible de Catalunya haurà d'inserir-se dins del de la UE i convertir-se en un estímul i un revulsiu per a la resta de la Unió, de manera que col·labori eficientment i eficaçment a impulsar la sostenibilitat mundial.

19. És important la cooperació amb altres comarques i amb les organitzacions nacionals.

20. L'estratègia comarcal ha d'integrar plenament els pilars econòmic, ambiental i social del Desenvolupament Sostenible.

21. La planificació ha d'incorporar, a més de les infraestructures, el mitjà de transport sostenible adequat a les necessitats de servei.

20. L'estratègia comarcal ha d'integrar plenament els pilars econòmic, ambiental i social del Desenvolupament Sostenible.

21. La planificació ha d'incorporar, a més de les infraestructures, el mitjà de transport sostenible adequat a les necessitats de servei.

3. LES COMARQUES, LES SEVES EMPRESES I EL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE (10 REFLEXIONS EN CLAU DE SOSTENIBILITAT)

Pensar a nivell global per actuar a nivell local

Avui dia ningú no dubta que el desenvolupament sostenible és impossible d'aconseguir sense comptar amb les iniciatives d'àmbit local. Tot perseguint l'objectiu del desenvolupament sostenible podem fer que les nostres comarques i les seves empreses siguin més competitives. Les societats que les integren són més resistents a les pertorbacions, més àgils en un món que canvia ràpidament, més unides en la seva finalitat, més propícies per captar i mantenir la població, per adequar el binomi formació-ocupació, per satisfer millor les necessitats dels seus ciutadans i per garantir-los uns alts nivells de qualitat de vida, de creació de llocs de treballs i de generació de riquesa.

Vam definir el desenvolupament sostenible com les formes de progrés que satisfan les necessitats del present sense comprometre les possibilitats de les futures generacions per assolir les seves, de necessitats. Atesa l'escala de pobresa i l'augment de les desigualtats existents avui dia, urgeix afrontar el repte de satisfer les necessitats actuals i plantejar les nostres apostes de futur. En vista del mal que les nostres accions passades i presents poden infligir en els nostres descendents, la preocupació per les necessitats futures (pel medi ambient, els recursos humans, socials i de qualsevol tipus) també és peremptòria.

Les comunitats locals serveixen a la gent també amb visió i valors. Les societats que no reflecteixin els valors dels éssers humans en les seves accions s'esvain a llarg termini, tant a nivell de mercat com de comunitat.

Per tant, tot pla comarcal ha d'adoptar una posició emprenedora: mirar cap al llarg termini i comprendre les tendències, les idees i els fets portadors de futur, i entendre que podran ser més propietàries del seu propi destí en la mesura que siguin més competitives en clau de sostenibilitat.

Les comarques i el mercat

El desenvolupament sostenible s'assoleix en aquelles societats que conjuguen allò tecnològicament possible, econòmicament rendible, ambientalment saludable i socialment desitjable. Gràcies a això es pot aconseguir que les empreses

gaudeixin de mercats oberts, competitius, correctament enquadrats en el marc internacional i que compleixen amb els avantatges comparatius legítims. Aquests mercats fomenten l'eficiència i la innovació, condicions ambdues necessàries per al progrés humà sostenible.

L'empresa continua sent la força més poderosa per crear riquesa. Fins a quin punt aquesta riquesa serveix per pal·liar la pobresa depèn principalment de les opcions socials. Els països no tenen índexs baixos de pobresa a causa dels programes de benestar, sinó perquè han creat marcs que fomenten l'activitat empresarial. Aquestes iniciatives ofereixen a la gent eines (oportunitats empresarials, llocs de treball, salaris, possibilitats d'inversió, formació i pensions) amb les quals construir-se una vida segura dins de la seva pròpia comarca.

Les comarques que impossibiliten les iniciatives empresarials en clau de sostenibilitat amb el temps empobreixen la seva població. Hi ha una correlació sorprenent entre la qualitat de vida econòmica, social i ambiental de les comunitats locals i la introducció d'innovacions competitives. No hem d'oblidar que els mercats són artificis basats en valors, lleis i normes humanes. S'han de construir i sempre poden millorar.

Les empreses comarcals haurien d'exercir un paper rellevant en la construcció del territori i en el desenvolupament sostenible i lluitar per assolir un mercat internacional lliure i equitatiu, un mercat en el qual el comerç no estigui distorsionat per subsidis, aranzels i barreres no aranzelàries. Si les condicions del marc bàsic comarcal ens empenyen a tots en la direcció equivocada, la societat continuarà pel mateix camí fins que forces extremes i vociferants forcin un canvi que arribarà tard i malament.

Entre altres condicions per al desenvolupament sostenible s'inclouen la participació ciutadana, la democràcia i l'imperi de la llei; els drets sobre la propietat física i intel·lectual; la fiabilitat dels contractes; l'absència de corrupció; les condicions de comerç equitatives i el respecte de l'avantatge comparatiu; la competència ordenada entre empreses; les normes de comptabilitat transparents i justes; la responsabilitat i predictibilitat de les intervencions públiques, tant dels governs locals com nacionals; la inversió en educació i foment de les tecnologies; i la reforma de tributació perquè consolidi inversions col·lectives en lloc de penalitzar els ingressos.

No és necessari aconseguir unes condicions perfectes d'infraestructura i serveis abans d'avançar en la consecució d'un major desenvolupament sostenible. S'ha de partir de la situació actual i treballar amb els governs locals i les organitzacions de la societat civil per "promoure el paper de l'eco-eficiència, la innovació i la responsabilitat social, ciutadana i empresarial, cap al desenvolupament sostenible". No hem d'oblidar que la majoria de les empreses a les quals vol imputar-se la responsabilitat de les seves accions també esperen que els governs i les organitzacions de la societat civil siguin més responsables i transparents.

Eco-eficiència a nivell comarcal

Se sol definir l'eco-eficiència com "*el resultat assolit pel repartiment de béns i serveis a preus competitius que satisfan les necessitats humanes i aporten qualitat de vida, alhora que redueixen progressivament l'impacte ecològic i la intensitat de recursos al llarg del cicle vital a un nivell similar a la capacitat de càrrega calculada per a la Terra*".

Aquesta és una estratègia de gestió que combina el rendiment econòmic i l'ambiental. Permet estàndards de vida, processos de producció més eficients i la creació de millors productes i serveis, alhora que redueix l'ús de recursos, residus i contaminació al llarg de la cadena de valor. Crea més valor amb menys impacte a través de la separació dels béns i serveis a partir de l'ús de la naturalesa. Pot oferir noves oportunitats empresarials significatives. Com a eina de conservació d'energia, pot ser beneficiosa per limitar el canvi climàtic.

L'eco-eficiència ajuda els països més rics a créixer d'una forma més qualitativa que quantitativa, tot proporcionant més servei, més funcions i més valor i no transformant més materials en energia i residus. L'eco-eficiència també ajuda els països en via de desenvolupament a continuar creixent qualitativament, mentre estalvien recursos.

Existeixen quatre aspectes de l'eco-eficiència que la converteixen en un element estratègic indispensable dins de l'economia actual basada en el coneixement. Les comarques se n'han d'apropriar:

- **Desmaterialització**

Les empreses estan desenvolupant formes de substituir fluxos de matèria

per fluxos de coneixement. Una altra ruta cap a la desmaterialització és la comercialització de productes adaptats a les necessitats dels clients: es produeixen menys residus quan no es produeixen els recursos que un consumidor no vol.

- **Cicles de producció tancats**

Els dissenys biològics de la naturalesa proporcionen un model per a la sostenibilitat. L'objectiu és treballar de forma contínua cap a cicles de producció tancats i fàbriques amb zero residus, on qualsevol producte es retorna als sistemes naturals com un nutrient o es converteix en un element intermedi en la fabricació d'un altre producte.

- **Extensió de serveis**

Ens movem des d'una economia dirigida per l'oferta cap a una economia dirigida per la demanda. Les empreses s'estan replantejant com satisfer la demanda i desenvolupen respostes adaptades a les necessitats dels clients, els quals estan obtenint cada vegada més un major accés als serveis de producte tot llogant béns, particularment béns duradors, en comptes de comprar-los totalment.

- **Extensió funcional**

Les empreses estan fabricant productes "més intel·ligents", amb una funcionalitat nova i incrementada, i venent serveis per fomentar el valor funcional dels productes.

Compromís i responsabilitat social

En l'àmbit comarcal, el compromís de les empreses hauria de contribuir al desenvolupament econòmic sostenible tot treballant amb els municipis i ens comarcals, amb els empleats, les seves famílies, la comunitat local i la societat en general per millorar la qualitat de vida del seu entorn. Però són els ajuntaments i ens comarcals els que han de promoure l'esmentada col·laboració i propiciar la mobilització ciutadana i de tots els actors implicats en el futur de la comarca, en especial de les empreses, ja que la responsabilitat social consti-

tueix un concepte fonamental, com llibertat o igualtat, que contínuament es redefineix perquè serveixi a necessitats i temps en continu canvi.

No totes les responsabilitats són iguals, les responsabilitats socials d'una empresa alimentària són diferents de les d'una de transports, per exemple, però no hi ha dubte que si la comarca compta amb un pla mobilitzador, amb uns objectius, al seu torn, realistes i concrets, les responsabilitats socials de les empreses es veuran de forma molt diferent d'aquí a una dècada en canviar les expectatives de la comarca. En conseqüència, seria bo que les empreses, dins del context comarcal on s'ubiquen, determinessin primer el que representen, la seva visió i els seus valors, el seu "nord magnètic empresarial"; Llavors, haurien d'incorporar les preocupacions socials empresarials de la Comarca a la seva pròpia estratègia empresarial.

Haurien de:

- Centrar-se en els individus, perquè la responsabilitat social, tot i que arriba a tots els accionistes serà avaluada per les seves implicacions per a empleats, directors i ciutadans.
- Determinar un llegat empresarial que inculqui una ètica d'educació i aprenentatge i institueixi els processos per fomentar l'esmentada ètica.
- Concebre els empleats com el millor actiu i els millors ambaixadors empresarials i conèixer els seus veïns i les seves comunitats i cultures.
- Establir un sistema, mitjançant els diferents comitès comarcals, per mantenir debats i diàlegs transparents i continus sobre el futur de la comarca i el seu propi compromís.
- Formar associacions intel·ligents amb les iniciatives públiques, no per aconseguir publicitat o cobertura, sinó per assolir els objectius comarcals.
- Mesurar i comptabilitzar el que fan. En especial, seria bo fomentar l'autoajuda amb les empreses artesanals de la comarca.
- Informar externament, però de tal manera que arribi a tots els accionistes,

empleats i ciutadans de la comarca, no només a aquells que figuren en la seva llista de correu o d'Internet.

Encara queden moltes qüestions que s'haurien de respondre mitjançant un debat continu entre tots els actors implicats en el desenvolupament comarcal:

- Quines són les respectives funcions dels Poders Públics i del sector privat en la provisió de serveis socials, educatius i sanitaris de la comarca?
- Fins on s'estén la responsabilitat d'una empresa en la cadena de subministrament?
- Com haurien d'adaptar-se les empreses a les cultures locals?
- Fins on hauria de planificar una empresa la seva futura evolució?
- Quina és la contribució empresarial distintiva a resoldre el problema de guanyar-se la vida de manera sostenible i s'assoleixin a la comarca uns nivells de qualitat de vida importants?

Tots aquests són temes que s'haurien de treballar en l'àmbit comarcal, ja que es tracta que tant les comarques com les seves institucions, empreses i ciutadans es dotin d'una estratègia de cooperació i responsabilitat social coherent, basada en la integritat, valors sòlids i una aproximació al llarg termini, una planificació que ofereix beneficis a les empreses i contribueix positivament al benestar de la societat comarcal.

L'art de governar el futur. Aprenent a canviar

Uns dels errors més grans que cometem els éssers humans és pensar que en el fons tot continua igual. El més greu per a les comarques és que si no s'adapten de manera activa i anticipadament als canvis, el seu entorn exterior els farà sense elles i, al final, contra elles. Igualment, el moviment cap a l'interès empresarial pel "triple compte de resultats" (triple bottom line: rendiment financer, social i ambiental) exigeix el canvi radical en tota l'empresa.

Fins ara l'eficiència ha estat un objectiu bàsic i les solucions les trobàvem en contestar la pregunta de si es feien bé les coses. El nou paradigma exigeix entrar fortament en l'eficàcia, i per això ja s'ha introduït una altra pregunta: Es fa el que s'ha de fer? Una empresa sostenible va més enllà de la meta tradicional de la rendibilitat de l'actiu financer i la creació del valor per al client i l'accionista. També comprèn l'èxit de la comunitat on està establerta i de l'accionista.

Manté els entorns culturals i naturals de la comarca perquè siguin tan preats com la seva cartera tecnològica i les capacitats dels seus empleats. Diverses dècades de lliçons empresarials han ajudat a configurar aquesta estratègia. D'aquesta manera, des de "gestió de la qualitat total", "re-disseny", "dubte de gestió" i "six sigma", hem aconseguit entrar en la gestió de tres àrees crítiques inherents a qualsevol transformació empresarial:

- Propòsit i Resultats (per què i com),
- Principis i Processos (de quina manera) i
- Lideratge (qui).

Aquests tres factors conformen una interacció dinàmica que pot portar a l'aprenentatge unificat i a l'èxit o a la desconexió i al fracàs empresarial. El desenvolupament sostenible amplia la visió corporativa. La preocupació pel benestar de l'accionista, el foment de la reputació o de la fama de l'empresa, la participació en els plans comarcals i la cura ambiental s'afegeixen a l'àrea de Propòsit i Resultats.

Els Processos comencen explicant els futurs costos i efectes externs en models de decisió; això estimula les millores d'eficiència de recursos i el finançament d'innovació.

El lideratge porta a pensar en diversos moviments futurs en àmbits de valor social i ambiental, alhora que se centra sense cap compromís en les realitats socials, econòmiques i de mercat de l'actualitat. Confereix poders a la innovació i al continu desenvolupament de les aptituds de la gent implicada. També busca noves formes de diàleg i associació, i no solament amb els accionistes, sinó amb les institucions públiques pròximes i, en general, amb les ONG i el movi-

ment ciutadà.

Del diàleg entre actors a la participació i l'associacionisme

Cada cop més, les empreses són conscients que formen part de les solucions als problemes socials, econòmics i ambientals que afecten les comunitats on estan ubicades. Necessiten un diàleg constant amb empleats, accionistes, ens locals com ajuntaments i institucions comarcals i nacionals que operen a la comarca, ONG, consumidors, socis, proveïdors i ciutadans i societat comarcal en general.

El diàleg entre els actors implicats en el desenvolupament comarcal ens permetrà d'aprendre i ampliar aquesta capacitat tant a nivell empresarial com a nivell social. Aquest aprenentatge redueix la incertesa, la falta d'entesa, el risc i la responsabilitat, i incrementa l'acceptació pública de l'activitat corporativa i augmenta la previsió dels reguladors. L'empresa té molta experiència en el diàleg amb l'accionista, però encara molt poca en la participació comarcal, on conflueixen altres interessos d'índole social, econòmica i ambiental i que reflecteixen les preocupacions d'altres associacions pràctiques compostes pels diferents actors implicats. Aquestes associacions no solament combinen habilitats i proporcionen accés a la presa de decisions, sinó que també fomenten la credibilitat dels resultats, resultats que poden ser menys efectius i creïbles si sorgeixen només de l'empresa, la societat civil o els ens públics.

El progrés cap al desenvolupament sostenible requereix moltes i més complexes associacions. Tant els ajuntaments com les empreses intel·ligents estan reconeixent que la forma més efectiva d'influir en el canvi al nostre món interdependent és mitjançant l'esforç comú amb d'altres i l'aprenentatge de l'experiència. Podem gestionar de manera cooperativa el que no podem gestionar individualment. Aquest és el fonament d'una idea molt antiga i poderosa denominada comunitat. Es tracta d'un principi holístic en el qual empresaris i polítics cada cop hi creuen més, i és que, en definitiva, "el tot sempre és més que la suma de les seves parts".

Informant i proporcionant alternatives als ciutadans i als consumidors. Afavorint la participació de tots en la discussió i presa de decisions estratègiques.

Si l'empresa creu en un mercat lliure en el qual les persones tenen diverses

alternatives, l'empresa hauria d'acceptar la responsabilitat d'informar els ciutadans en general i els clients en particular sobre els efectes socials, econòmics i ambientals de les esmentades alternatives.

Atès que els consumidors volen aquesta informació, el fet de proporcionar-la pot incrementar la quota de mercat i la lleialtat del client. Es poden dissenyar marques, fet que beneficia el client, que pot visitar diferents establiments i comparar els productes, i beneficia els fabricants amb els millors productes i pràctiques.

El desenvolupament sostenible tracta de garantir una millor qualitat de vida per a tots, ara i en el futur. Perquè la llibertat d'elecció serveixi efectivament per fomentar la qualitat de vida mentre es protegeix el medi ambient i es promou la igualtat social, als consumidors els cal la informació i els senyals que els proporcionen els preus per adoptar decisions intel·ligents.

L'experiència demostra que els consumidors poden no escollir necessàriament l'opció més "verda" o la més beneficiosa des del punt de vista social, malgrat el que reflecteixen les enquestes. Els consumidors volen prestacions, valor, seguretat i fiabilitat per sobre del medi ambient, les preocupacions socials i l'estètica. La solució és crear la proporció correcta entre valor/cost, tot incloent aquella la informació que els consumidors consideren rellevant per a les seves compres. Proporcionar tota aquesta informació (també a través de l'experiència ciutadana i del retorn d'experiències en l'àmbit comarcal, al nivell correcte de detall) constitueix un repte, i encara que Internet i altres noves tecnologies de la comunicació puguin oferir altres formes possibles, la participació i col·laboració activa dels ciutadans de la comarca pot ajudar, eficaçment, a cremar etapes i a recuperar el temps perdut a les empreses. De fet, les empreses que es relacionen amb el seu entorn contribueixen de manera més interactiva i sinèrgica al desenvolupament comarcal i, viceversa, al llançament dels seus productes tot posant com a teló de fons els seus trets d'identitat.

Les empreses i els accionistes poden usar la influència dels mitjans de comunicació per promoure missatges de sostenibilitat i una nova visió de la "bona vida". Però no es pot aconseguir res si el missatge no s'adiu amb una oferta de béns i serveis que proporcioni el que s'ha promès, si la seva realitat comarcal no constitueix una veritable targeta de visita per als productes i serveis que ofereix. No serveix de res anunciar una vida eco-eficient si no s'està preparat per oferir

productes i serveis eco-eficients i no es pot impulsar la seva participació en el mercat, tenint en compte que la realitat comarcal no respon a la seva teòrica oferta.

No oblidem tampoc que cada vegada més l'opció del consumidor informat, responsable i entès pot ajudar a aconseguir la sostenibilitat a través del mercat de cara a un triple triomf:

- la millora de la qualitat de vida dels consumidors,
- la reducció de les repercussions ambientals i socials, i
- tot augmentant la participació del mercat d'empreses preocupades per la sostenibilitat.

La innovació com a palanca de canvi

Per molt que es digui, la història recent ens indica que aquells ciutadans que vivim als països més rics, llevat comptades i meritòries excepcions, no tenim pas la intenció de consumir menys i, fins i tot, tampoc no pensem a malbaratar menys. Com que la resta dels habitants del planeta (un 80%, pertanyent a l'esfera de la pobresa) tracta d'emular els esmentats hàbits de consum, l'única esperança per a la sostenibilitat és canviar aquests hàbits, tot innovant també en processos i en productes. Hem de produir molta més energia, però amb menys intensitat de carbó; més fusta i paper, però de boscos repoblats en lloc de boscos verges; més menjar, però no de forma que s'estenguin els deserts i es malgasti l'aigua. El consum sostenible no suposa necessàriament consumir menys, sinó consumir de forma diferent, eficaç i eficient. És més qualitat i coneixement i menys quantitat i residus. El Canvi Climàtic és un fenomen que afecta tothom i que no coneix fronteres. La lluita contra l'esmentat Canvi és una tasca de tots els habitants del planeta. Necessitem entrar en una economia de baix consum de carboni i reduir les nostres emissions de GEH (gasos d'efecte hivernacle) com més aviat millor. És una tasca de tots, i les comarques, les seves institucions, empreses i ciutadans tenen molt per fer. L'estalvi i l'eficiència energètica i la producció i ús d'energies renovables són tasques que tota comarca s'ha de prendre molt seriosament si vol ser coherent i solidària i assolir el seu propi desenvolupament sostenible.

La creativitat humana és un recurs que està augmentant, no s'ha d'emprar malament. Ens calen les condicions estructurals adequades per guiar la innovació en direccions eco-eficients no solament a nivell empresarial, sinó també en l'àmbit comarcal. Per conservar la seva llibertat per innovar, les empreses haurien d'incloure en els seus processos de desenvolupament una avaluació d'un conjunt de repercussions de les innovacions més ampli que contempli allò econòmic, ambiental i social i que, per tant, les mantingui a elles en línia amb les expectatives del públic, dels seus treballadors i dels ciutadans de la comarca en general.

Hauríem de recordar ara que el capital més important amb què compten les empreses és la gent. Són les persones les que innoven i també les que necessiten dotar-se d'un hàbitat a l'entorn de les empreses que els aporti qualitat de vida.

En el passat, les empreses tendien a innovar en caixes negres i a analitzar resultats referents als consumidors des d'entorns fumejants i tocats per una alta contaminació i una mala qualitat de vida. El món és ara massa transparent perquè aquesta sigui encara una tàctica viable. També, moltes de les innovacions actuals estan associades amb la polèmica social, moral, ètica i ambiental quan es relacionen amb la reproducció de plantes, humans i animals, la producció d'aliments i el manteniment de la salut. Aquestes innovacions exigeixen un ampli debat, estimulat pel diàleg i per noves associacions, i seran acollides millor si provenen d'empreses que han fet que els seus valors siguin més clars i transparents i tinguin una reputació sòlida per actuar guiats per aquests, sobretot allà on s'ubiquen.

Les solucions sostenibles no són només sobre innovació tècnica; la innovació econòmica, social i institucional també és important. La innovació pot permetre a l'economia mundial haver de dependre més del progrés de la tecnologia que de l'explotació de la naturalesa, i a les empreses el fet de crear riquesa de manera que reflecteixi els valors i les canviants preocupacions del nostre món. En essència, la prova clau per determinar si les innovacions produïdes per les empreses aconseguiran l'èxit al mercat haurà d'anar en funció de si realment aquelles milloren la qualitat de vida en general. L'evolució de les comarques on s'ubiquen les esmentades empreses seran un primer indicador a constatar.

Reflectint el valor de la Terra

El mercat reflecteix efectivament el valor financer dels béns i serveis mitjançant mecanismes de fixació de preus. Però no és efectiu en la fixació de preus de molts actius i serveis ambientals, com ara un clima estable o una biodiversitat rica i una cobertura de bosc.

Calen modificacions en les condicions estructurals del mercat i la fixació de preus. En alguns països, l'interès governamental per establir condicions marc que afavoreixin l'eco-eficiència i la conservació és inferior ara que fa 10 anys, en l'època de la Cimera sobre la Terra, malgrat l'evidència dels beneficis de l'eficiència i de la conservació d'energia i recursos assolits en una dècada. Els resultats de Johannesburg, tot i no ser els que hauríem desitjat, han disposat que les empreses, mitjançant els grups empresarials i la societat civil, puguin fer més per animar els nostres líders polítics a aconseguir un marc adequat de mercat que garanteixi el desenvolupament sostenible i no hipotequi irremissiblement el futur de les pròximes generacions.

Igualment, moltes empreses importants han hagut d'acceptar la realitat de les repercussions del canvi climàtic. En alguns països, els límits d'emissió voluntària, els plans de compensació i altres formes d'activitats voluntàries corporatives estan sent eficaços i permeten a les empreses d'anar més enllà o per davant de la normativa.

Les solucions de mercat s'haurien d'utilitzar com una part del paquet d'eines contra la degradació ambiental, les quals no tan sols es troben entre les eines existents més poderoses, sinó que, estructurades de forma apropiada, també es poden trobar entre les menys doloroses. Poden crear oportunitats econòmiques que compensin els costos econòmics.

A més, les aproximacions basades en el mercat aprofiten els medis intel·lectuals de les empreses, l'experiència i la direcció competitiva. Alguns polítics, amb el suport de les empreses més previsoras, estan prenent mesures per ampliar els límits del mercat i transformar part dels punts ambientals comuns en mercaderies comercialitzables. En conseqüència, les polítiques estan començant a reflectir el fet que la força econòmica i l'estabilitat ambiental són dependents mútuament més que mútuament exclusius.

No protegim allò que no valorem. En l'actualitat, molts dels recursos naturals i serveis no estan valorats en termes monetaris. En fixar-los un preu, de tal manera que no talli a la població pobre l'accés als recursos bàsics, es poden reduir els residus i la contaminació. La valoració correcta ens ajudarà a mantenir la diversitat d'espècies, hàbitats i ecosistemes, a conservar els recursos naturals, a preservar la integritat dels cicles naturals i a evitar el creixement de substàncies tòxiques en el medi ambient.

Els alts nivells de residus i d'emissions són signes de pobresa tecnològica, baixa eficiència i mala gestió de recursos. Els governs que no estimulen règims de gestió ambiental eficients i la tecnologia més moderna, eco-eficient i competitiva, estan garantint la pèrdua de competitivitat nacional.

Des de la comarca cap a tot el planeta en clau de sostenibilitat

La pobresa és una de les majors barreres per a la sostenibilitat. Els pobres estan forçats a sobreviure diàriament. Sense accés a l'educació, habitatges segurs, aigua potable, serveis sanitaris, atenció mèdica ni transport, els 2,8 milions de persones que lluiten per viure amb menys de dos dòlars al dia tampoc no poden accedir a drets de propietat, un capital i oportunitats en el mercat. Es preveu que dos bilions més de persones s'afegeixin a la població del nostre planeta el 2025, amb la certesa que molts d'aquests naixements es produiran als països menys desenvolupats.

La història recent ens ensenya dues lliçons. Primera, el món desenvolupat no acceptarà limitacions sobre les seves necessitats, creades per transformar els recursos ambientals en creixement econòmic. Els països industrials no han proporcionat un model d'aquesta forma de desenvolupament. Segon, és poc probable que augmenti l'ajut extern al desenvolupament.

Així doncs, la salut ambiental i social del planeta depenen de permetre als països en via de desenvolupament l'accés complet als mercats internacionals, a l'espera que es pugui avançar més ràpidament cap a economies eco-eficients.

Únicament els mercats ben construïts poden oferir a aquests països els milions d'oportunitats que necessiten per sortir de la pobresa. L'ajut i la riquesa (ambdós crucials) no es fan sols, i els governs tampoc no poden fer-ho sols, però poden i han d'establir les estructures que permetin aquest vast moviment.

Els estudis suggereixen que el creixement econòmic general beneficia els pobres. Així doncs, aquells que s'oposen als mercats i al comerç treballen contra els pobres. Però el fet que un "efecte de degoteig" sigui tan difícil de demostrar ratifica que aquest efecte és massa feble per realitzar el treball massiu exigut. Per tant, l'empresa hauria de dissenyar nous enfocaments amb l'objectiu de demostrar el poder del mercat per reduir la pobresa.

Les empreses necessiten dissenyar i executar l'estratègia perquè els mercats arribin a aquelles persones en àrees on els models ordinaris d'empresa no funcionen. Hi haurà un benefici per a aquelles empreses que assumeixin aquest repte de forma creativa, ja que les necessitats bàsiques no satisfetes representen oportunitats de mercat per a aquells que poden fer ús del capital i gestionar els costos necessaris per proporcionar productes amb preus a l'abast dels pobres. Aquestes oportunitats de mercat en regions fuetejades per la pobresa inclouen assistència sanitària, aigua, habitatge, nutrició, electricitat, educació, electrodomèstics i serveis sanitaris.

Fer que el mercat treballi per a tots implica dues mesures bàsiques: permetre l'accés a mercats efectius i ampliar el poder adquisitiu del consumidor. Aquestes mesures, representatives de l'oferta i la demanda, van de la mà. Les empreses cada cop estan més interessades a desenvolupar associacions amb governs i societat civil per tal de demostrar que els mercats poden ajudar a la gent a assolir estils de vida sostenibles.

Cal combinar la innovació i la prosperitat que els mercats fan possible, la seguretat i les condicions estructurals que els governs proporcionen, i les normes ètiques sobre les quals insisteix la societat civil. A les regions més pobres, l'empresa ha de proporcionar productes amb preus apropiats que satisfacin les necessitats bàsiques. Això pot suposar que una empresa ajusti les seves estratègies d'inversió tot retallant el seu rendiment d'inversió a través de l'eficiència del capital i els alts volums de venda, en comptes d'assolir rendiments amb un marge alt en productes i serveis de poc volum.

El cas empresarial per a la reducció de la pobresa és senzill. Les empreses no poden tenir èxit en societats que fracassen. La pobresa malgasta els recursos humans i la capacitat dels afectats per contribuir al seu propi desenvolupament, al dels altres i al de la societat, i debilita les possibilitats del mercat i dels pobres per adquirir béns i serveis.

Les empreses intel·ligents, tot aplicant un pensament empresarial sòlid, ja han començat a veure els beneficis de prosseguir amb la reducció de la pobresa. Les possibilitats per a l'expansió del mercat, apreciables per als comerciants que veuen els avantatges de les relacions amb els quatre bilions de pobres del món, reflecteixen que el millor encara ha d'arribar. Cada comarca i cada empresa han de ser conscients que arrenquen d'un territori per projectar-se al món i desenvolupar en clau de solidaritat global i intergeneracional els seus millors objectius i metes. Les comarques i les empreses també s'han de dotar d'una noblesa i d'uns compromisos amb el desenvolupament sostenible. Els governs nacionals ho saben i són conscients de la importància del fet comarcal i local per a la consecució del desenvolupament sostenible. Empresa és sinònim d'iniciativa i les iniciatives d'avui són públiques i privades, oportunitats perquè les comarques puguin jugar un paper de gresol molt important en la necessària transformació de la societat i dels mercats per a l'èxit del desenvolupament sostenible.

4. EL DESENVOLUPAMENT LOCAL I EL NOU PARADIGMA

Sovint parlem de desenvolupament local o comarcal sense saber de què estem parlant. Actualment, en certa manera, tot el desenvolupament és local, tant és que sigui en un districte, en una regió, en una microregió, en un país o en una regió del món.

El concepte local, tal com l'utilitzem en aquesta nota, no és sinònim de petit ni al·ludeix necessàriament a diminut o reduït. Adquireix una connotació d'alguna cosa socio-territorial que passa a definir-se com un àmbit comprès per un procés de desenvolupament en curs, en general quan aquest procés està pensat, planejat, promogut o induït. Normalment, quan es parla de desenvolupament local es fa referència, habitualment, a processos que ocorren en espais subnacionals, metropolitans, comarcals o municipals.

Però existeix una altra definició, encara que no sempre explícitament reconeguda, del concepte del local que roman dins la idea de comunitat. El desenvolupament local, en certa manera, canvia la generalització abstracta d'una societat global configurada a semblança o com a suport de l'Estat (com és el cas de les anomenades societats de masses) per les particularitats concretes de les múltiples minories socials orgàniques que poden generar (endògenament) futurs alternatius per a la col·lectivitat i, sobretot, anticipar aquests futurs en experiències presents.

Objectivament el desenvolupament local "produeix" comunitats o crea un context on es manifesta un ethos de comunitat, tot deslligant comunitat (*gemeinschaft*) de societat (*gesellschaft*). Es diu que una comunitat es desenvolupa quan converteix en dinàmiques les seves potencialitats. És possible que la paraula desenvolupar vulgui dir això mateix: desembolcar, desbordar, donar continuïtat a una tendència, realitzar o mostrar una predisposició genètica, posar en marxa un programa heretat. Vol dir transformar una dinàmica en una potencialitat.

Tanmateix, perquè això s'esdevingui és necessari reunir diversos factors. Per exemple, un cert nivell educatiu de la població, l'existència de persones en condicions de prendre iniciatives, assumir responsabilitats i emprendre nous negocis, i la decisió del poder local i d'altres nivells de govern d'apostar per un escenari-aposta que impliqui canvis i sacrificis. Al seu torn, és necessària també una

participació de la societat.

Així mateix, la capacitat d'atreure inversions externes, en general necessàries per desenvolupar plenament les potencialitats comarcals, dependrà del fet que tots aquests factors esmentats anteriorment funcionin bé. Suposem que una comarca com el Ripollès compta amb un alt "capital natural" que identifica el seu potencial per dedicar-lo al turisme cultural, atès que és el bressol de Catalunya. Aquest fet no serà suficient perquè aquesta comarca es desenvolupi si llurs habitants no estan capacitats per treballar, per exemple, en l'hoteleria o com a guies turístics; si les condicions de vida, les infraestructures i els serveis de les poblacions que comprenen la comarca no fossin les adequades per rebre visitants; o si els alcaldes o els líders comarcals manifestessin desavinences o alguns d'ells no s'interessessin per l'assumpte. Aquests fets se solen traduir en falta de voluntat política i en absència de participació dels diferents stakeholders comarcals, fet que, en conseqüència, provoca que les empreses o potencials inversors interessats a invertir en la comarca acabin desistint de la seva intenció.

Per treure profit d'una potencialitat és necessari identificar la vocació i els avantatges d'una comarca en relació amb les altres. Tanmateix, amb això no n'hi ha prou, ja que el desenvolupament no és només econòmic. Cal que també s'estimulin una sèrie de factors, com l'accés de les persones a la renda, la riquesa, el coneixement i el poder.

Durant molt de temps hem cregut que el factor econòmic era l'únic determinant del desenvolupament. Això no obstant, avui dia sabem que el desenvolupament té moltes dimensions (econòmica, social, cultural, ambiental, físico-territorial, político-institucional...) que mantenen, unes respecte a les altres, un relatiu grau d'autonomia. Totes aquestes dimensions compareixen en el procés de desenvolupament tot condicionant-lo o determinant-lo. I de la mateixa manera que el desenvolupament local depèn de la gent que viu a la localitat, depèn també de molts altres determinants i condicionants que els economistes en general tendeixen a menysprear o a jutjar com a meres externalitats.

El desenvolupament local i/o comarcal té en compte el paper de tots aquests factors, necessaris per treure profit de les potencialitats que poden identificar-se en examinar una unitat socio-territorial delimitada.

Allò local és, en aquest vessant, un producte per analitzar. L'anàlisi reconeix una potencialitat quan es focalitza en un subconjunt i aquest reconeixement és sempre racional, és a dir, adquireix un sentit quan el comparem amb d'altres subconjunts. Les potencialitats identificades i reconegudes fan referència a la diversitat i a l'avantatge comparatiu. Si totes les comarques fossin iguals no tindria sentit el concepte de desenvolupament local. Assenyalem ara que la idea d'avantatge comparatiu ens remet gairebé automàticament a la idea de competència, però la idea de diversitat és també la base per a la cooperació.

Sembla que aquestes dues dinàmiques -cooperativa i competitiva- seran sempre presents en els processos de desenvolupament local, i aquest fet constitueix, potser, una de les seves principals característiques. La dinàmica cooperativa, sense la qual el procés de desenvolupament local no és efectiu, forma comunitats. La dinàmica competitiva local és un procés de desenvolupament la racionalitat del qual ve donada, en part, pel mercat. Tot i això, les unitats competitives poden constituir-se a partir de la cooperació, condició aquesta que evita que petits actors locals siguin destruïts per la concurrència d'actors majors d'àmbit global, com s'ha reconegut a Johannesburg 2002. D'aquesta manera, petits actors econòmics associats en xarxes poden, per exemple, incorporar-se competitivament al mercat internacional, cosa que mai aconseguirien sense exercir la cooperació.

D'altra banda, després de l'experiència dels últims anys, i vist el creixent desfasament entre els països rics i els pobres i entre les comarques riques i pobres dels països desenvolupats, l'exercici de la competència no serà capaç de generar en solitari les condicions perquè el creixement econòmic pugui produir desenvolupament humà i social. Així mateix, sense desenvolupament humà i social cap procés de desenvolupament econòmic podrà ser sostenible, tal com veurem a continuació.

5. EL MISTERI DE PROMOURE EL DESENVOLUPAMENT

Deia Roosevelt que el creixement econòmic d'un país no s'explica per la quantitat de diners de més que els que ja en tenen molts continuen embutxacant-se cada any, sinó pel nombre de pobres que anualment deixen de ser-ho. El creixement econòmic és un flux i el desenvolupament és un estoc. La veritat és que allò que anomenem desenvolupament continua sent un misteri. Ningú no sap amb certesa per què una societat es desenvolupa i millora la qualitat de vida dels seus components. Sobretot, no se sap exactament per què, a partir d'un cert moment, localitats o comarques els habitants de les quals vivien en una situació de retrocés econòmic fan un salt qualitatiu i quantitatiu important en el seu procés de desenvolupament. L'exemple de Mondragón i la comarca de l'Alt Degui a Euskadi, amb el seu model cooperatiu industrial i de serveis, és un exemple simptomàtic. Una comarca perduda a les muntanyes del sud de Gipuzkoa, amb males comunicacions i situada en valls estretes, va ser capaç d'impulsar el desenvolupament tecnològic tot creant riquesa i generant ocupació allà on amb prou feines hi havia un futur esperançador. Constatem d'aquesta manera que la voluntat de les persones i el lideratge en un projecte són quelcom fonamental.

D'igual manera constatem que una comarca desenvolupada és un bon lloc per viure, aquella on la població gaudeix de benestar i no aquella on llurs habitants viuen tot el temps amoïnats pel seu futur i el dels seus fills. Així doncs, el desenvolupament ha de ser humà, social i sostenible.

Per això, quan aquí es parla de desenvolupament es parla de millorar la vida dels individus (desenvolupament humà) i la del seu conjunt (desenvolupament social), tant de les d'avui com de les que vindran demà (desenvolupament sostenible).

Sabem més o menys quins són els ingredients bàsics del desenvolupament humà i social sostenible. Sabem que, en general, per desenvolupar-se cal créixer, però créixer de manera sostenible -és a dir, produir més i millor, però sense comprometre la vida de les generacions futures- i distribuir amb més equitat els fruits d'aquest creixement. Som conscients, per tant, que no n'hi ha prou amb progressar econòmicament i que, en la majoria dels casos, això és tan necessari com insuficient. És necessari augmentar l'accés de les persones no sola-

ment a la renda, sinó també a la riquesa, al coneixement i al poder o a la capacitat d'influir en les decisions públiques.

Tot això se sap. El que ningú no sap és quina és la *fórmula* que permet de combinar aquests ingredients per produir allò que anomenem desenvolupament. Durant molt de temps hem cregut que només existia un tipus de capital, tot relacionant-lo amb els béns i serveis que una societat produïa i amb la renda que rebien els seus membres. Avui dia sabem que, en clau una mica metafòrica, existeixen altres tipus de "capitals" que també són decisius per al desenvolupament a banda d'aquell al·lusiú a la propietat productiva i la riquesa (capital empresarial), com són l'humà, el social i el natural.

Ja hem parlat sobre el capital empresarial i el paper de les empreses davant del nou paradigma que comprèn el desenvolupament sostenible.

El capital humà concerneix de forma directa al coneixement o al *know how* i les capacitats de generar-lo i regenerar-lo que comprenen l'educació, la salut, l'alimentació i la nutrició, la cultura i d'altres àrees diverses.

El capital social fa referència als nivells d'organització d'una societat. Hi ha una relació directa entre els graus d'associacionisme, de confiança i de cooperació assolits per una societat democràtica organitzada des d'un punt de vista de ciutadania i la bona governabilitat i prosperitat econòmica.

El capital natural concerneix a les condicions ambientals, físiques i territorials heretades. És diferent conrear a les comarques pirinenques, travessades per altes muntanyes que configuren la seva orografia, que a les terres fèrtils del Penedès. Tanmateix, el capital natural també comprèn el desenvolupament científic i tecnològic, per exemple, la fructicultura a moltes comarques de Lleida.

Així doncs, l'equació del desenvolupament relaciona totes aquestes variables d'una manera encara desconeguda. Tanmateix, per promoure el desenvolupament, necessitem augmentar quatre tipus de capitals -la renda, el capital empresarial, l'humà i el social- a més, és clar, de conservar dinàmicament el cinquè tipus, el natural.

D'aquesta forma, no n'hi ha prou amb créixer econòmicament tot augmentant el PIB o la renda per càpita de la població, ja que les altres variables poden veure's alterades negativament. Per exemple, podria ocórrer que en augmentar el

PIB augmentés tan sols el nombre de rics i pobres, tot allargant la bretxa de desigualtat sense produir desenvolupament humà i social sostenible.

Així doncs, atès que el desenvolupament només es produirà quan sorgeixin nous i múltiples llaços, és necessari invertir simultàniament- en el creixement de tots aquests factors de retroalimentació positiva. Per exemple, es pot iniciar un cicle en el qual quan més capital humà generi més capital social, aquest generi més capital empresarial, el qual, al seu torn, generi més renda que afavoreixi generar més capital humà, etc.

Quan això succeeixi, el sistema adquirirà vida pròpia i "rodarà" pel recorregut dels cercles virtuoses d'allò que anomenem desenvolupament humà i social sostenible. Com que no es pot saber per endavant quan passarà això exactament, cal preparar les condicions perquè aquest fenomen s'esdevingui. Perquè l'esmentat fenomen s'esdevingui és necessari que tots els factors -i no només algun d'ells- siguin presents.

Per aquest motiu, és necessari invertir en tots els factors simultàniament. Això és el que significa promoure el desenvolupament, més en el sentit de desencadenar un procés que en el d'aplicar un pla.

6. EL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE I LA SEVA CONSTRUCCIÓ A PARTIR DEL LOCAL I/O COMARCAL

Els esforços empresos en els últims anys pels que treballen en pro de l'Agenda 21 Local es basen en què la conquesta de la sostenibilitat passa per la implementació de processos de desenvolupament local orientats per principis que, en suma, mostren algunes de les característiques esmentades anteriorment.

En general, no es compleixen totes les previsions d'allò que suposaria aplicar aquests principis en termes d'ampliació del propi concepte de sostenibilitat. Pot dir-se que la interdependència -la dependència mútua de tots els processos que concorren en un sistema complex organitzat en forma de xarxa autopoiètica- tendeix a manifestar-se en els conjunts humans que posseeixen un ethos de comunitat.

Únicament en un context de comunitat es pot prendre consciència del paper, vital per a la continuïtat del sistema, que compleixen les múltiples relacions que s'estableixen entre els seus membres. Saber que una pertorbació en algun node de la xarxa pot estar amplificada per llaços de retroalimentació tot afectant la resta de la xarxa, és la base d'una consciència de comunitat que alhora és la de la interdependència, és a dir, el coneixement de l'acció col·lectiva com a conseqüència de l'actuació de cadascun i viceversa. És possible sostenir, encara que no es farà aquí per motius d'espai, que la interdependència constitueix una característica atribuïble a les comunitats que decideixen assumir la universalització de la ciutadania com a principi orientador de la seva pràctica social.

De forma anàloga, els processos que incorporin la característica del reciclatge poden ser més fàcilment planejats en l'àmbit local. En aquest, ens adonem que, per ser sostenibles, els patrons de producció i de consum han de ser cíclics, amb tendència cap a un patró d'emissió zero de residus, i conservant les condicions ambientals heretades. D'aquesta forma, és gairebé automàtica la conclusió que el reciclatge constitueix una característica atribuïble a les comunitats que decideixin assumir un procés de desenvolupament compromès amb la conquesta de la sostenibilitat.

Les relacions associatives -que es manifesten per mitjà de la tendència a formar associacions per establir vincles i cooperar- poden ser més ben aprofitades en comunitats on cada membre coneix les possibilitats i les necessitats dels altres

membres. A les localitats on s'esdevenen processos de desenvolupament basats en associacions entre múltiples actors institucionals, empresarials i socials, pot dir-se metafòricament que els membres d'aquestes coevolucionen i estableixen entre elles relacions en les quals tots hi surten guanyant.

Finalment, i des d'un altre enfocament complementari, podríem dir que un sistema determinat serà sostenible en la mesura que sigui flexible i divers. El paper de la diversitat està estretament lligat amb l'estructura en xarxa del sistema. Un sistema diversificat serà flexible, ja que conté moltes parts amb funcions superposades que poden, parcialment, substituir-se les unes a les altres. És possible sostenir, encara que tampoc no s'abordarà en aquesta nota, que la flexibilitat i la diversitat són característiques atribuïbles a les comunitats humanes que decideixen assumir la radicalització democràtica de la seva esfera pública.

Per a l'èxit del Desenvolupament Sostenible és necessari que un conjunt d'accions, endògenes i exògenes, es facin efectives perquè les esmentades experiències puguin ser reconegudes com a experiències de desenvolupament social integrat i sostenible.

Des del nostre punt de vista, aquest conjunt d'accions hauria de contemplar: la capacitat per a la gestió local; la generació d'una nova institucionalitat participativa (consells, fòrums, agències o organitzacions similars de caràcter multi-sectorial, plural i democràtic); un diagnòstic i una planificació participatius; la construcció negociada d'una demanda pública local (en general materialitzada en forma d'una agenda local de prioritats de desenvolupament); l'articulació de l'oferta autonòmica, estatal i comunitària de programes i accions amb la demanda pública local; la celebració d'un pacte de desenvolupament entre les poblacions comarcals (o similar, a partir de l'agenda local pactada); l'enfortiment de la societat civil (mitjançant l'estímul de l'acció ciutadana, del suport a la construcció d'organitzacions sense finalitats lucratives i sobretot de caràcter públic, de la celebració de reunions o trobades entre els poders constituïts i les esmentades organitzacions, i la promoció i el foment del voluntariat i d'acords voluntaris de col·laboració amb les empreses comarcals); el foment d'un esperit emprenedor (mitjançant la capacitat, la formació, el suport de serveis connexos, i el crèdit i l'aval per impulsar i recolzar la generació i el desenvolupament de noves empreses sostenibles amb finalitats lucratives); i la instal·lació de sistemes de guaita per al seguiment i l'avaluació del pla comarcal sostenible.

Assumir aquestes accions significa qüestionar el paradigma actual de desenvolupament, ja que es considera que, tal com hem definit sostenibilitat, hi ha un nexa connotatiu entre la sostenibilitat del procés de desenvolupament i les estructures, pràctiques, i polítiques de la comarca. Tanmateix, no es tracta d'una qüestió trivial.

Ser conscients de l'esmentat nexa connotatiu ens facilita entendre el concepte proposat en el títol d'aquest article. És obvi que el desenvolupament sostenible comarcal no és una estratègia només econòmica, també és un camp d'experimentació per a noves pràctiques polítiques (construcció d'espais ètico-polítics, d'institucions participatives i de models de gestió de polítiques públiques, governamentals i no-governamentals), socials (implementació d'estratègies innovadores de desenvolupament social basades en la relació Públic/Privat i la celebració de pactes i acords de compromís i implicació socials) i de desenvolupament (experimentació de nous "contractes naturals" i nous paradigmes de producció i de consum). En referència a això, podria dir-se que la sostenibilitat és, en certa manera, el resultat de la combinació de totes aquestes pràctiques.

La sostenibilitat és, en última instància, una aposta de futur. Tanmateix, això no constitueix un problema que ens obligui a abandonar el concepte i les pràctiques bolcades en la conquesta de la sostenibilitat. La democràcia, en sentit ampli, també és una aposta. No es pot provar que, derivat de l'encreuament de les múltiples opinions que reflecteixen els interessos diferents existents allà on s'exercita un procés democràtic, el present i el futur d'una societat basada en aquest sistema siguin millors que els d'aquelles sotmeses a un règim de decisió autocràtic, encara que l'esmentat procés hagi estat adoptat per algunes persones portadores dels coneixements i el poder. Esperem que sí. Potser es podrà afirmar que existeixen evidències empíriques que d'aquesta manera ho confirmen.

Es pot afirmar amb certesa que existeixen idees i valors que s'estan universalitzant -com la preservació de la vida i la llibertat (sobretot d'opinió) i la no-imposició de sofriments als semblants- i que ens porten a optar per la democràcia en detriment de l'autocràcia. Les noves pràctiques polítiques, socials i econòmiques, induïdes pels processos de desenvolupament sostenible, introdueixen en l'àmbit comarcal elements d'aprofundiment i revitalització de la democràcia, d'universalització de la ciutadania i de conquesta de la sostenibilitat.

7. TREBALLAR EN CLAU DE XARXA

Cada vegada és més gran la importància que adquireix la informació, fins a tal punt que podem afirmar que crea poder i l'incrementa. Però alhora, també creix cada dia de manera incontrolada la quantitat d'informació existent, i es fa imprescindible seleccionar-la i discriminar-la, conforme a la multiplicitat de necessitats que es presenten. Per això cal que totes les experiències comarcals sostenibles es transmetin i es facin conèixer a la resta, tot treballant en clau de xarxa.

Sempre va tenir importància la capacitat per inventar i crear, però en l'actualitat el desenvolupament tecnològic, els problemes enfrontats i l'experiència adquirida, condueixen que moltes de les noves situacions i dels nous problemes i demandes no siguin realment nous; passa només que no tenim la informació adient per resoldre la qüestió, d'on va venir ni com es va aplicar.

En les experiències de desenvolupament sostenible en l'àmbit comarcal se sol revalorar la capacitat, la tecnologia i el coneixement per buscar la informació més adequada i necessària, la capacitat per adequar creativament les solucions experimentades i conegudes a les noves situacions, i l'aprofitament de les respostes finançades per altres de manera que, amb recursos mínims, puguem millorar i incrementar la capacitat de gestió municipal i satisfer la major quantitat de demandes de la comunitat local.

Així doncs, al llarg d'aquests últims anys i a nivell mundial, s'han desenvolupat diferents bones pràctiques o experiències que, per solucionar un problema o satisfer una demanda social, utilitzen mètodes o mecanismes nous que superen els resultats assolits per municipis o comarques de similars característiques, motiu pel qual es constitueixen temporalment en paradigmes la replicabilitat més gran dels quals estarà donada pel menor nombre o percentatge de circumstàncies determinants massa específiques.

En conseqüència, les millors pràctiques seran relatives a un grup de municipis i condicions, ja que inicialment poden ser molt bones però desaparèixer en poc temps, o continuar mantenint-se en els estàndards inicials però ser superades per d'altres pràctiques encara millors que obtinguin iguals resultats en menor temps o de millors en el mateix temps, que utilitzin menors recursos, que invo-

lucrin una major participació dels actors locals, etc. Recollim a continuació alguns dels criteris que han de ser considerats i destacats:

- **EFICÀCIA:** que resolgui un problema o tingui cura de demandes socials, tot atenent el llarg termini;
- **EFICIÈNCIA:** que incrementi o optimitzi recursos de qualsevol tipus a cost efectiu;
- **PERDURABILITAT:** que hagi estat operatiu durant un lapse determinat;
- **PARTICIPACIÓ:** que involucri la major quantitat d'actors locals;
- **INNOVACIÓ:** ha de fer ús de noves formes o mecanismes en la solució del problema;
- **REPLICABILITAT:** que sigui susceptible de repetir-se en situació i condicions semblants.

Igualment destaquem que moltes institucions i persones al món han treballat durant alguns anys a promoure el desenvolupament sostenible de les muntanyes. Això ofereix una magnífica oportunitat d'involucrar un gran nombre d'interessats en la preparació de l'Any Internacional de les Muntanyes i d'adoptar una major actitud de cooperació interactiva, tot compartint les tasques dins d'un pla de treball comú. L'organització institucional proveeix una visió global dels actors principals involucrats en els assumptes relatius a les muntanyes i en la preparació de l'Any Internacional de les Muntanyes celebrada l'any 2002.

L'estructura organitzativa existent ha treballat activament durant alguns anys, i ho continuarà fent, en la implementació del Capítol 13. A més, jugarà un paper fonamental en la preparació i el desenvolupament de l'Any Internacional de les Muntanyes. L'estructura s'ha establert a partir d'organismes com la FAO, coordinador sectorial per al Capítol 13 i de l'esmentat Any Internacional de les Muntanyes. Altres Organismes clau de l'ONU, com ara UNESCO, PNUMA, PNUD i la Universitat de les Nacions Unides (UNU), col·laboren i recolzen la FAO en aquesta tasca.

També cal al·ludir al Grup Interagencial sobre les Muntanyes, un conjunt d'organismes de les Nacions Unides, donants bilaterals, organitzacions internacionals, ONG i instituts d'investigació, que ofereixen consell i guia conceptual, i a la xarxa del Fòrum sobre la Muntanya, que presta suport recíproc, comparteix informació i recolza l'ambient i els habitants de la muntanya.

La idea d'establir un Comitè Internacional Patrocinador va ser aprovat pel Grup Interagencial el març de 1999, i a hores d'ara és en fase d'execució.

Els governs nacionals i les autoritats descentralitzades són els actors principals en la realització del desenvolupament sostenible de les muntanyes. Aquests tenen una gran responsabilitat a assegurar que les estratègies i les millors pràctiques perquè el maneig dels recursos fràgils i del desenvolupament sostenible humà de les àrees de muntanya siguin promogudes i facilitades mitjançant programes i polítiques apropiades i una legislació adient. La FAO, UNESCO, PNUMA, PNUD i l'ONU seran responsables de mantenir els contactes amb les seves respectives circumscripcions nacionals, tot fomentant la consciència i la disponibilitat a donar suport a activitats nacionals en el context de l'Any Internacional de les Muntanyes. S'establirà un mecanisme d'informació per controlar el progrés i promoure el diàleg.

Un desafiament real per a tots els actors involucrats seria crear mecanismes innovadors per a les activitats programades en l'àmbit de l'Any Internacional de les Muntanyes. Cada actor hauria d'entossudir-se a trobar finançament per desenvolupar la seva pròpia activitat. De tota manera, les organitzacions donants són essencials per recolzar les activitats comunes fonamentals, sobretot els programes de desenvolupament i conservació previstos respecte a les directrius de l'Any Internacional de les Muntanyes. La resolució de l'Assemblea General de les Nacions Unides, que proclama la institució de l'esmentat Any Internacional, suggereix un fort vincle de col·laboració financera per a la seva realització.

La Resolució de les Nacions Unides demana de manera específica la col·laboració de les organitzacions no governamentals (ONG), les quals tenen generalment bones relacions amb les comunitats locals a través de la participació activa en projectes de base popular. D'aquesta manera, poden contribuir amb eficàcia a la interpretació i realització de les estratègies del desenvolupament sostenible en l'àmbit local. A més d'aquests organismes no governamentals orientats

al desenvolupament, existeixen moltes altres ONG que tenen diferents interessos en les àrees de muntanya (per exemple, la World Mountaineering and Climbing Federation i d'altres, interessades en la recreació; o el Fons Mundial per a la Naturalesa (WWF), abocat a la conservació, etc.). La Unió Internacional per a la Conservació de la Naturalesa, amb el seu doble paper governamental i no governamental, té un paper particularment important.

A més, resulta de vital importància la col·laboració prestada pels Instituts d'investigació a aquest Any Internacional, ja que només seran eficaços aquelles estratègies i programes de desenvolupament sostenible de les muntanyes que tinguin una base científica sòlida. Aquests instituts han contribuït a incrementar la consciència sobre la importància mundial dels recursos de les muntanyes mitjançant els resultats obtinguts durant les recents investigacions científiques en diferents sectors, com el de l'aigua dolça, la biodiversitat, el canvi climàtic, la degradació de la Terra i la seva rehabilitació, i el desenvolupament turístic a les àrees muntanyoses. L'Any Internacional de les Muntanyes és molt important com a vehicle de promoció de la cooperació científica per ajudar al desenvolupament de programes innovadors d'investigació.

Les muntanyes són una font important de minerals, productes del bosc, aigua, recreació, etc. Atès l'impacte crític del sector privat en aquestes àrees, la seva participació en l'Any Internacional de les Muntanyes és molt important per incrementar-ne el nivell de consciència i de desenvolupament sostenible.

Segons el Capítol 13 i l'Any Internacional de les Muntanyes, les comunitats locals i la gent de les muntanyes són l'objectiu principal de totes les activitats que es realitzen perquè són dipositàries del coneixement autòcton i de les experiències relacionades amb l'ecologia, la fragilitat i les possibilitats potencials del seu propi hàbitat. La contribució i la col·laboració d'aquestes comunitats amb l'Any Internacional de les Muntanyes són essencials per permetre el desenvolupament de les millors pràctiques i la formulació de polítiques per al desenvolupament sostenible a partir del coneixement tradicional i l'experiència pràctica. També és molt important sentir la veu d'aquestes comunitats per tal que se'ls garanteixi l'obtenció dels majors beneficis en els esforços per millorar el seu sistema de vida durant i després de l'Any Internacional de les Muntanyes.

S'haurien d'establir, en la mesura que fos possible, vincles de cooperació amb institucions involucrades en la preparació de l'Any Internacional de l'Ecoturisme, a fi d'optimitzar sinergies i obtenir el major èxit en els dos esdeveniments.

Com a exemple tenim la Western Valley Development Authority (WVDA, l'autoritat per al desenvolupament de la vall occidental), que en recolzar-se en la diversitat del patrimoni cultural treballa en conjunt amb la comunitat per crear una regió dinàmica, pròspera i independent, on la gent tindrà àmplies oportunitats per gaudir d'una vida fructífera i gratificant.

La Western Valley Development Authority és una agència comunitària de desenvolupament econòmic dedicada a la innovació i al desenvolupament sostenible als comtats d'Annapolis i Digby, Nova Escòcia. La WVDA ha estat inclosa en la llista de Millors Pràctiques Globals 100 de les Nacions Unides pel Centre de les Nacions Unides per als Assentaments Humans. L'àrea de Digby Neck, a la nostra regió, ha estat reconeguda per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) com a model de desenvolupament econòmic per a les comunitats de l'Atlàntic Nord.

Establerta el 1994, la WVDA és una de les catorze autoritats per al desenvolupament regional a Nova Escòcia, i és finançada conjuntament pel Nova Scotia Department of Economic Development and Tourism (el departament de desenvolupament econòmic i turisme de Nova Escòcia), l'Atlantic Canada Opportunities Agency (l'agència per al desenvolupament d'oportunitats a la regió atlàntica de Canadà) i les set unitats municipals que componen la regió de la Vall Occidental.

Els objectius clau de la WVDA són:

- organitzar els sectors principals de l'economia regional
- promoure el creixement dels negocis locals i crear noves oportunitats en el mercat
- formar associacions amb organitzacions comunitàries per al desenvolupament de projectes conjunts
- desenvolupar el potencial econòmic de la regió mentre es protegeix l'am-

bient local

- mantenir i millorar la infraestructura tecnològica vital dels sistemes de transport, comunicacions i informació
- Els sectors principals en els quals ens centrem, inclouen:
 - les indústries de recursos naturals (la pesca, l'agricultura i la silvicultura)
 - el turisme i el patrimoni històric i cultural
 - l'ecoturisme, el medi ambient i la gestió dels residus
 - la infraestructura (el transport, la tecnologia de la informació i les instal·lacions de telecomunicacions)
 - el desenvolupament empresarial (projectes i informació comercials, desenvolupament de recursos humans i contractació de personal)

8. EL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE ÉS TAMBÉ APOSTAR PER UN FUTUR EN CLAU DE LLIBERTAT

El postulat de llibertat coincideix amb la idea que l'avenir no ens ve fet i que tampoc no està predeterminat, sinó que es troba obert a un ampli ventall que engloba nombrosos futurs possibles que són, precisament, aquells que identifiquem com a factibles.

Proclamar que el futur no està predeterminat no és quelcom gratuït. Això exigeix un fort compromís i significa també afirmar que el futur és essencialment desconegut i que, per tant, no pot existir una ciència capaç d'endevinar-lo. Per molt que els nostres moderns instruments d'investigació pretenguin substituir la bola de vidre i els pòsits del cafè per potents sistemes experts, això mai no ens permetrà de predir amb exactitud què és el que succeirà demà. El futur és una pàgina en blanc que ens queda per escriure, i qui digui que serà exactament d'una manera o d'una altra cometrà una impostura.

Suposo que, com a éssers intel·ligents que som, a més d'un el decebrà que afirmar que mai no inventarem una màquina capaç d'endevinar el futur. Isaac Asimov no pretenia cap altra cosa que relatar una ficció. Encara més, també sostindrem que, a causa del ritme accelerat de les mutacions, el nivell d'incerteses respecte al futur va creixent, i això dificulta més la feina d'aquells que intenten predir-lo. Tanmateix, quan es considera que el futur no es preveu sinó que s'inventa i que, per tant, es construeix, la Prospectiva adquireix aleshores tot el seu valor i significat com a font reductora d'angoixes i d'incerteses i a l'hora d'optar per un nou paradigma rupturista en clau de sostenibilitat.

Des dels començaments de la història, els anhels i la inquietud que han manifestat els homes per conèixer el futur han estat formidables. Els oracles i les pitonisses han jugat un gran paper en l'intent de vaticinar el destí. Sens dubte, podem afirmar que, avui dia, aquesta inquietud no està adormida sinó que ha augmentat en la mesura que s'ha accelerat la velocitat amb què es produeixen els canvis. D'igual manera, observem com les ruptures amb el passat es multipliquen dia a dia i com una estranya sensació de caos s'imposa en les nostres vides, tot acabant amb l'existència d'un ordre que, fins fa uns vint anys, consideràvem que estava perfectament reglamentat. Aquests són alguns dels motius

de la nostra angoixa i dels nostres temors actuals, que creixen en la mesura que s'amplia el ventall dels futurs possibles -paradoxalment, cada vegada millors i pitjors- i que ens desconcerten quan comprovem que, en qualsevol cas, les incerteses i els riscos d'equivocar-nos també creixen.

En el terreny social també s'ha donat una intensa recerca de factors que intentessin explicar les evolucions del futur. L'esforç ha estat enorme pel que fa a recollida i interpretació de dades. Es buscava l'elaboració de sèries llargues de manera que expliquessin, al seu torn, les lleis o moviments continus, lineals o cíclics, tant en matèria social com econòmica. Desgraciadament, l'esmentada tasca haurà estat molt vàlida per interpretar el passat, però cada cop resulta menys útil per esbrinar el futur. Encara que els investigadors socials creguin que poden descobrir les lleis que regeixen aquest, obliden que tots els mètodes de previsió es basen habitualment en l'extrapolació del passat i que aquest passat que ells estudien a penes revela el que ha de succeir demà.

En conseqüència, no ens queda cap altre remei que afrontar el futur tot apostant pel desenvolupament sostenible des de la nostra llibertat. L'home que ho basi tot en allò que veu i coneix haurà d'esforçar-se en l'aprenentatge de la incertesa. Per a molts serà un aprenentatge més que difícil, sobretot per a aquells que van ser educats en el culte a la realitat visible i que estan més acostumats a treballar amb ella que amb el risc i la llibertat. Aquells que siguin incapaços d'imaginar-se el futur de manera diferent a la realitat actual sofriran les conseqüències de semblar voler viure al món de l'absurd. Desgraciadament, molts d'aquests són els rendistes del sistema que impedeixen que es produeixin les modificacions pertinents en les regles de joc per permetre una adaptació inicial i adequada als canvis que demana el desenvolupament sostenible.

Per sort i en sentit invers, per a aquells éssers humans amb vocació d'actors els terrenys de la indeterminació relatius al desenvolupament sostenible es convertiran en espais de llibertat que donaran sentit a les seves vides, en terrenys fèrtils i aptes per a la seva pròpia autodeterminació. Si assumim això últim, representarà un acte de valentia i un esdeveniment que hauríem de celebrar, ja que ens alliberarà de la tirania de la fatalitat i del jou del determinisme.

Tot continuant amb la meua exposició, i sense voler pecar d'innocent fins al punt de caure en la creença que tot és possible, he d'insistir que, malgrat la llibertat, no tots els futurs són versemblants. Per això, la Prospectiva tindrà com a prime-

ra missió identificar el ventall de futurs concebibles. Com passa amb tot el que es transforma contínuament, alguns futurs desapareixeran d'acord amb els temps mentre que n'emergiran altres de nous. Per tant, en un moment donat, tot i que no d'una manera definitiva, es podrà identificar el ventall d'esdevenidors amb la qual cosa podrà establir-se una base permanent i sòlida relativa a aquells fenòmens impregnats d'una gran inèrcia, com són els concernents a la insostenibilitat.

Per al desenvolupament sostenible, fins i tot des d'una perspectiva que es limita a una aposta d'abast comarcal, el sistema de guaita és, sense cap mena de dubte, la base de tota investigació prospectiva. Implica una anàlisi i una avaluació permanent i simultània de les tendències fortes i de les idees i fets portadors de futur que, en funció del seu caràcter, com definia Pierre Massé, poden ser ínfims en les seves dimensions actuals però immensos respecte a les seves futures conseqüències. El sistema guaita no és quelcom simple. El camí cap al futur està ple d'emboscades i moltes provenen dels nostres propis errors d'observació.

No oblidem que les idees que tenim sobre la realitat es troben sovint distorsionades pels instruments d'observació que usem o, més simplement, per les fonts d'informació que emprem habitualment. Tampoc no són neutrals els instruments de mesura que s'utilitzen. Un dels exemples més evidents és el del PIB per capita, que tendeix a privilegiar allò que és car respecte a allò que no ho és i que, de vegades, tendeix a sobreestimar l'accessori mentre subestima el que és essencial. Tampoc no podem caure en la trampa del que representa el pes de les teories de moda. Amb freqüència, pensem que només a partir del que creem és com podem explicar els fenòmens, i d'aquesta manera, perquè tenim un martell creiem que tot s'arregla a martellades. Moltes teories funcionen bé i semblen certes mentre caminem amb retard respecte a la realitat, però, tanmateix, no són més que mentides i font de grans errors quan pretenem avançar-nos als esdeveniments i construir el nostre propi futur. Recordem que, durant molts anys, després que esclatés la bomba d'Hiroshima, es continuava ensenyant en totes les escoles del món que l'àtom era indivisible.

De la mateixa manera, seria aconsellable relativitzar la influència de les ideologies i, més en general, d'aquelles idees dominants i de moda que sovint oculten la realitat. El desenvolupament sostenible coincideix en el seu trajecte amb l'o-

amb l'orientació de l'economia cap a un consum baix de petroli, ara que l'era postpetroli és una realitat emergent. Tot apostant pel desenvolupament sostenible i si des d'ara s'adoba i es prepara el terreny, és com farem del futur un espai de llibertat, la qual ja no s'explica pel fet de poder fer cadascú el que vol, sinó pel de crear les condicions perquè en un futur cadascú pugui optar per allò que més li convingui. Aquest és el sentit profund de la Prospectiva sobre la llibertat.

Si som lliures per construir un futur que ens permeti optar per allò que més ens convé, apostarem llavors pel desenvolupament sostenible. Aquesta és la manera possible de trobar la felicitat i la meta més important que hauríem d'assolir els éssers humans.